

massatapahtumia. Tämä naisten keskeinen rooli vallankumousten toteuttamisessa on usein jäänyt huomiotta historiankirjoituksessa.

Näyttelyn esineistön ja tekstit on koonnut venäläinen nykyhistorian museo. Näyttelyä voit siten lukea venäläisenä historian-tulkintana, kansallisena kertomuksena lähimenneisyydestä ja siihen kiinnittyvistä naisidentiteeteistä ja toimijuudesta. On ehkä jonkin verran yllättävää, ettei näyttely oikeastaan pura, kyseenalaista tai katso kriittisesti Neuvostoliiton virallista edistystarinaa sukupuolten tasa-arvosta. Perestroikan ja yhteiskunta-muutoksen myötä Venäjällä käynnistynyt julkinen keskustelu, jossa kyseenalaistetaan ja tulkitaan uudelleen neuvostoliittolaista tasa-arvopolitiikkaa ja nostetaan esille neuvostotabuja – kuten perheväkivaltaa ja aborttiolosuhteita – ei tunnu juurikaan kana-voituneen tämän näyttelyn esittämisen tapoihin ja historiantulkintaan. Näyttely toistaa pitkälti neuvostoliittolaisia konventioita esittäessään “naisen aseman kehitystä” työssä, tuotannossa, perheessä ja politiikassa. Se ei myöskään pohdi tai tuo esille Neuvostoliiton alueellisia eroja, monietnisyyttä ja monikulttuurisuutta.

Näyttelyn rakentuminen kahdelle tasolle – julisteiden symbolis-ideologiselle ja valokuvien sosiaalihiliserialliselle – olisi kuitenkin antanut mahdollisuuden nostaa esille näiden tasojen välisiä ristiriitoja ja jännitteitä ja kommentoida kriittisesti ideologisia representaatioita sosiaalihiliseriallisen aineiston kautta. Valokuvia olisi voinut käyttää monipuolistamaan tai kyseenalaistamaan julisteiden monoliittisia asetelmia ja iskulauseita. Siellä täällä näyttelyssä kyllä tuotiin esille, ettei neuvostojärjestelmä sittenkään kaikilta osin parantanut naisten

elämää, ja mukaan oli otettu virallisen neuvostoliittolaisen tasa-arvotarinan ulkopuolelta ns. porvarillisia feministejä, mutta ideologian ja eletyn historian välisen kitkan kriittinen luotaaminen jäi uupumaan.

Esillä oleva julistetaide on kaiken kaikkiaan hyvin mielenkiintoinen osa kommunistista projektia: julisteilla oli osana julkista diskurssia keskeinen merkitys ideologian tuottamisessa, uusintamisessa ja levittämisessä. Ne toimivat tärkeänä työkaluna luotaessa neuvostokansalaista, neuvostoliittolaista nais- ja miesideaalia. Siksi julisteet tarjoavat oivallisen ja rikkaan materiaalin päästä käsiksi virallisen ideologian mukaisiin käsityksiin ja niissä tapahtuneisiin muutoksiin. Julisteet esimerkiksi havainnollistavat varsin konkreettisesti muutoksia sukupuoli-ideologiassa: 20-luvulla nainen esitettiin vielä ensisijaisesti lippua heiluttavana, taistelevana työläisenä tai kirjaa kanniskelevana, tiedonjanoisena opiskelijana, kun taas 30-luvulla hänet kuvattiin ensisijaisesti äitinä. Toisen maailmansodan aikana naiset astuivat julisteissa miesten rinnalle sotatoimiin, mutta sodan jälkeisissä kuvissa naiset palautettiin jälleen äideiksi, jotka esiintyivät sovinnaisissa kukkaleningeissä hiukset letitettyinä, heiluttamassa iloista kotitalon ikkunasta, lapsikatras helmoissaan. Tässä kohtaa toimivat näyttelyn valokuvat poikkeuksellisesti myös kriittisenä komment-

tina julisteille: valokuvissa esitettiin, kuinka naiset raatoivat rakensa töissä rakentaakseen maan uudelleen.

Näyttelytekstien käännökset kiinnittivät huomiota, sillä useammassakin kohdoin suomenkielinen käännös ei vastannut venäläistä alkuperäistekstiä. Kun esimerkiksi venäläinen teksti puhuu “yksityisestä elämänpäästä”, on se suomenkielellä saanut paljon puhuvan pejoratiivisen ilmauksen “pieni alue”. Usein suomenkielisessä tekstissä puhuttiin vain “työläisten kokouksesta” tai “talonpojista”, kun venäläinen teksti paljasti, että kyseessä oli nimittäin naistyöläisten kokous tai talonpoikaisnaiset. Se, onko kyseessä nais erityinen toiminta vai toiminta, johon ottivat osaa sekä naiset että miehet, on naishistoriaa esittelevässä näyttelyssä olennaista informaatiota.

Näyttely päättyy 1970-luvulle. Tasa-arvon tarinan päättävät kuvat Valentina Tereškovan noususta avaruuteen. Näyttelyvieraan mielialoja nämä kuvat eivät kohottaneet; kuvien ja julisteiden poliittinen itseriittoisuus ja uskonnollinen paatos pikemminkin ahdistivat – myös koska monet kuvista olivat tuttuja omilta seiniltämme, joilla halusimme nähdä voittajia, joita juuri “tasa-arvoinen” neuvostonainen edusti. Nyt hymyilevistä kasvoista saattoi tunnistaa myös edistyksen edestä annetun naisuhrin.

**Arja Rosenholm
Suvi Salmenniemi**

Kansalaisaktivistit ja suomalaistutkijat Petroskoissa

Petroskoi juhli 300-vuotista taivaltaan jo kesällä 2003, mutta juhlat jatkuivat myös syyskuun loppulla kaupungissa järjestetyin Suomi-viikon puitteissa. Ohjelmaan kuuluivat virallisten ystä-

vyystapahtumien lisäksi mm. etnografisen elokuvan festivaali, sosiaali- ja terveysalan yhteistyöseminaari sekä Suomi-Venäjä-Seuran ja Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen ideoi-

ma tiedeseminaari Petroskoi 300 – Karjala muutoksessa (25.-26.9.). Viime mainittuun tapahtumaan lähti Suomesta mukaan 50 henkeä, siis täysi bussilasti kansalaisaktivisteja ja Venäjä-tutkijoita. Joensuulaisia oli matkalaisista noin puolet, muuta väkeä oli Jyväskylää, Kuopiota ja Helsinkiä myöten.

Petroskoi 300-seminaarin venäläinen järjestäjä oli Karjalan tiedekeskus ja pääosin sen Taloustieteen laitos. Tämä näkyi myös ohjelmassa, jota talouskysymykset selvästi hallitsivat. Taloustieteen laitoksen johtajan, professori Anatoli Šiškinin avauspuheen sanoma oli yksiselitteinen: sosialistinen talousideologia ei Venäjällä toiminut, markkinatalouden rakentaminen Karjalan tasavallaksikin on peruuttamaton prosessi. Markkinatalouden rujoimpia muotoja sentään monissa venäläispuheenvuoroissakin kritisoiin.

Karjalan taloudelliseen kehitykseen ja rajat ylittävään yhteistyöhön paneutui seminaarin laajin työryhmä, jossa oli yli 20 alustusta. Suomalaispuheenvuorot aloitti Johan Bäckman Helsingin yliopistosta (Karjalan kysymys ja Suomen taloudelliset intressit). Hän kritisoi esitelmässään erityisesti 1990-luvun suomalaista Karjala-keskustelua, jota Bäckmanin mielestä hallitsivat hyvinkin revansistiset näkemykset lehdistössä, kirjallisuudessa ja osin myös Suomen valtioeliitin tasolla. Jarmo Kortelainen Joensuun yliopiston maantieteen laitokselta tarkasteli sitä, kuinka Venäjän metsäteollisuuden uudet omistujärjestelyt, tehtaiden suuntautuminen erilaisille markkinoille sekä uudet toimijat suuntaavat yhdyskuntien ja alueiden kehitystä. Aihe rajautui Karjalan tasavaltaan sekä Leningradin ja Vologdan oblasteihin. Aluehallinnon kysymyksiin ja maaseutu-problematiikkaan puuttui myös tutkija Inna Kopo-

teva (Aleksanteri-instituutti). Rajat ylittävää käytännön tietopalveluyhteistyötä edusti suomalaisalustajista Satu Karhapää-Puhakka (Itäinnova). Hän selvitti raja- ja lähialueosaamisverkosto Nebexin toimintaperiaatteita.

Suomalaisuus ja karjalaisuus Petroskoissa oli seminaarin työryhmiä pienimuotoisin. Se kärsi selvästi mm. siitä tahattomasta työtapaturmasta, että samaan aikaan Joensuussa järjestettiin suomalais-venäläinen historiaseminaari ”Väestö ja perhe Karjalassa”, johon saapui suuri joukko juuri karjalaisuudesta kiinnostuneita petroskoilaisutkijoita. Suomalaisuusryhmässä oli kuitenkin vahva joensuulaisten edustus: Olga Davydova (Suomen kynnyksellä? Identiteetin tuottaminen paluumuuttoa suunnittelevien puheessa), Pekka Hakamies (Näkymättömät suomalaiset Laatokan Karjalassa), Aleksander Izotov (Sortavalan suomalaiset 1960-70-luvuilla), Tuulikki Kurki (Karjalan suomenkieliset kirjailijat – toiset äänet), Timo Munne (Populaarikulttuuriyhteistyö – suomalainen ja karjalainen rock), Pekka Suutari (Musiikillisen juurruttamisen politiikka Petroskoissa 1930-luvulla). Pienimmässä työryhmässä ei yllättänyt aikapula kuten kahdessa muussa, joihin oli tungettu aivan liikaa esityksiä. Myös mikrofonitulkkauksia ontui välillä vieden suhteettomasti aikaa.

Suomalaisuus Venäjän Karjalassa oli samalla seminaarin oheishojelman täkyteema, joka kiinnosti suurta joukkoa osallistujia. Petroskoi-kiertoajelun aikana kaupungin suomalaishistoriaa valotti asiantuntevasti Karjalan tutkimuslaitoksen dosentti Antti Laine, jolla oli myös Joensuu-Petroskoi-bussimatkan pääluennoitsijan rooli. Äänessä olivat paluumatkalla muutkin – mieleen jäi erityisesti Joensuun yliopiston historian laitoksen yliassis-

tentti Pasi Tuunaisen painokas sotahistoriallinen katsaus ns. Kuolemanlaakson maisemissa: matkalaisille selvisivät ainakin motti-sanan monet merkitykset ja suomalaisen motitustaktiikan syntyvaiheet.

Kansalaisyhteiskunta ja kansalaisjärjestöt Suomessa ja Venäjällä oli työryhmiä kirjavin. Mukana oli kansalaisaktivisteja, poliitikkoja ja tutkijoita. Eräs Petroskoi 300-seminaarin tavoitteista olikin yhdyttää kansalaisaktivismiä ja tutkimus. Venäläisalustajista Oksana Krutova selvitti kansalaisyhteiskunnan tilaa alueellisella tasolla, Venäjän Karjalassa. Krutovan esitystä täydensi Jukka Pietiläinen Tampereen yliopistosta, jonka aiheena oli Karjalan tasavallan media kansalaisyhteiskunnan näkökulmasta. Venäjän nousevan naisliikkeen tietopankki, Larisa Boitšenko luennoi uusista gender-strategioista Karjalassa ja pietarilaistutkija, kansalaisaktivisti Anna Skvortsova selvitti sosiaali- ja terveysalan suomalais-venäläisen yhteistyöverkoston monivuotisia kokemuksia.

Suomalaista kansalaisyhteiskuntaa ja -aktivismia edustivat mm. joensuulainen Lea Ylitalo Karjalan Avusta (järjestö tunnetaan jo hyvin Petroskoissa) sekä Jukka Järvisalo Savonlinnasta (Setlementit kansalaisjärjestönä suomalaisessa yhteiskunnassa). Leo Stranius Tampereen yliopistosta esitteli uudenlaista globaalia kansalaisjärjestöä nimeltä Maan ystävät, ja Janne Rantala Joensuun yliopistosta kertoi kokemuksia kesän 2003 Kansalaisfoorumeista Joensuun torilla. Suomalaiseen kansalaisyhteiskuntaan kiinnittyvät toiminnat ja järjestöt myös selvästi kiinnostivat erityisesti nuorempaa petroskoilaisyleisöä, vaikka sikäläisiä järjestöihmisiä oli paikalla niukalti.

Kahden aamupäivän yleisis-

tunnoissa kuultiin myös suomalaisia puheenvuoroja. Suomi-Venäjä-Seuran pääsihteeri Merja Hannus puuttui puheessaan hankaliin rajamuodollisuuksiin ja viisumikäytäntöihin: byrokratiahan ei ole mihinkään hävinnyt. Rekakuskien ja bensantankaajien lisäksi Suomen ja Venäjän rajanylityspaikoilla jonottavat niin tutkijat, hyväntekeväisyyttä harastavat kansalaiset kuin muutkin aktivistit. Tätä "rajaproblematiikkaa" on muuten tutkittu

kovin vähän. Leo Granberg Aleksanteri-instituutista siteerasi toisen päivän aamuna sujuvasti kaimaansa Tolstoita ja kertoi suomalaisesta monimuotoisesta Venäjä-tutkimuksesta. Allekirjoittaneen Petroskoi 300-teemana oli Many Faces of Karelia / Monen Karjalan äärellä -nimisen virtuaalihankeksen esittely. Sen aihepiiri liikkuu pitkällä historiallisella janalla, mutta keskittyy paljolti myös Karjalan tasavaltaan.

Pentti Stranius

Venäläisten emigraatiosta meillä ja muualla

Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin ja Helsingin yliopiston Slavistiikan ja baltologian laitoksen 25.-26.9.2003 järjestämässä seminaarissa Russian-speaking Immigrant Population in Finland – Russkojazyčnoje naselenije Finlandii tarkasteltiin Suomen venäjänkielistä maahanmuuttajaväestöä historian, sosiologian, demografian ja kielitieteen näkökulmista. Esitelmät valaisivat mm. maahanmuuton historiallista taustaa, venäjänkielisen väestön oikeudellista asemaa kansainvälisten sopimusten perusteella ja sen merkitystä Suomen maahanmuuttopolitiikassa. Lisäksi tarkasteltiin Suomen venäjänkieliseen väestöön liittyviä viimeisimpiä tilasto- ja elinolotutkimuksia sekä pohdittiin integraation ja kieli-identiteetin kysymyksiä. Alustajiksi oli kutsuttu tutkijoita Israelista, Latviasta, Suomesta, Saksasta, Venäjältä ja Virossa. Ulkomaiset puhujat tekivätkin seminaarista monipuolisemman – suomalaiselle yleisölle oli varmasti hyödyllistä tutustua eri maiden toisistaan hyvinkin paljon poikkeaviin olosuhteisiin ja käytäntöihin.

Seminaarin aikana kuultiin 17 esitelmää. Yleisöä oli paikalla salien täydeltä, noin 90 kuulijaa. Heidän joukossaan oli suomalaisia

tutkijoita, maahanmuuttokysymyksiä parissa työskenteleviä virkamiehiä, kirkon työntekijöitä ja opiskelijoita. Seminaaria seurasivat myös Helsingin yliopiston Tutkijakollegiumin järjestämän Russki jazyk v diaspori -konferenssin eri maista saapuneet esiintyjät. Esitelmä- ja keskustelukielisinä olivat englanti ja venäjä. Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin on tarkoitus julkaista varsinaiset esitelmät vuosikirjassaan *Studia Slavica Finlandensiassa* ensi vuonna.

Joensuun yliopiston professori Natalia Baschmakoff tarkasteli maahanmuuttajan toiseuden kokemuksia ja pyrkimyksiä sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen uudessa elinympäristössä. Kun kotimaastaan muuttanut alkaa itse tuntee kuuluvansa uuteen asuinpaikkaansa, hän alkaa samalla lähestyä myös uutta kulttuurista ajattelua. Sosiaalinen yhteenkuuluvuus ei synny vain ulkonaisista tekijöistä, kuten työstä, opiskelusta tai osallistumisesta poliittiseen tai kansalaisjärjestöjen toimintaan. Maahan muuttava voi joutua käymään läpi odottamattomia tunteita vastatessaan vieraan ympäristön torjuvaan asenteeseen.

Moskovasta oli kutsuttu kaksi alustajaa, joiden tehtävänä oli

selvittää Venäjältä länsimaihin suuntautuvaa muuttoliikettä ja Venäjän valtion diasporapolitiikkaa. Zanna Zajontškovskaja Venäjän tiedeakatemiasta esitteli lähteitä, joiden perusteella saadaan tietoja entisen Neuvostoliiton alueelta ulkomaille muuttaneista. Täysin täsmällisiä tilastoja ei ole saatavilla, mutta eri lähteiden tiedot antavat samansuuntaisia tuloksia. Vuonna 1990 sallittiin maastamuutto eräille etnisisille ryhmille, jolloin vuosittain muutti 84 000-114 000 henkeä. Kaikkiaan vuosien 1990-2001 aikana maastamuuttoluvan sai 1,2 miljoonaa ihmistä. Suurin osa heistä lähti Saksaan, Israeliin ja Yhdysvaltoihin. Suomeen sai luvan muuttaa 8532 henkeä. Venäjän osoiteluetteloita tarkasteltaessa vaikuttaa siltä, että Suomeen on muutettu pysyvämmän kuin Israeliin tai Yhdysvaltoihin. Suomeen muutto on myös kasvanut tasaisesti vuosi vuodelta. Venäjän suomalaisista (vuoden 1989 väestönlaskuun perustuen) 7 % on muuttanut Suomeen. Kaiken kaikkiaan voimakas maastamuutto on tarkoittanut Venäjän koulutetun väen määrän laskua.

Venäjän diplomaattikatemian ulkomaisen diasporan asiantuntija Tatjana Poloskova selvitti Venäjän valtion kantaa ulkomaille asuviin venäläisiin. Moskovan diasporapolitiikan luonne on erilainen kuin esim. juutalaisen, armenialaisen, kiinalaisen tai unkarilaisen mallin mukainen politiikka. Venäjänkielinen diaspora ei ole yhtenäinen, vaan muodostuu eri etnisistä, uskonnollisista ja kulttuurisista tekijöistä. Nykyinen diasporapolitiikka sai alkunsa presidentti Putinin puheesta vuonna 2001 pidetyssä ulkomaille asuvien maanmiesten kongressissa. Sen keskeisenä periaatteena ei ole yksinomaan puolustaa ulkomaille asuvien venäläisten oikeuksia, tukea heidän kulttuuriansa ja koulutustaan, vaan myös